

Tyskerne ville sprengre kvartalet mellom Grand og Universitetsgata

Som represalier for Lysakerbrua

POLITIMESTER WELHAVEN OM APRILDAGENE 1940

Blant de mange som major Langeland beskylder for å ha gått for langt i samarbeidet med tyskerne er også politimester Welhaven og ekspedisjonssjef i justisdepartementet. I gårøsdagens rettsmøte var det disse sakene man beskjeftiget seg med, og både Meyer og Welhaven ga forklaring. Størst interesse knytter det seg sikkert til Welhavens beretning om april dagene 1940, da han satt i en av de viktigste nøkkelstillinger i landet.

Langeland har sagt om Welhaven at han «opptok straks etter okkupasjonen et samarbeid med fienden som etter mangnes mening gikk uskikkelig lenge enn ønskelig kunne være» og at han «ga sine folk» ordre til å arrestere de unge menn som forsøkte å gjøre sin plikt mot det nye landet. En vet ikke grunnen til at politimesteren fant det forsvarlig å bistå fienden i hans beskjebener for å hindre de norske mobilisering. Det synes klart at han burde overlatt til fienden å drive med slike kunnngjøringer.

Welhaven forklarte seg om sitt samarbeid med tyskerne på sin første og kortante møte. Hans nesten arrogante, offisersmessige form står i sterk kontrast til det bilde Langeland har gitt av en forsiktig skolebror.

Satt og ventet

Jeg var politimester i Oslo og sjef for det lille luftvern da angrepet kom. Etter de meldingene som forelå den 8. april, satte jeg både politiet og luftvernet i beredskap. Det var en kveld som jeg oppvåknet i et møte i straffelovkomiteen og kom ikke hjem før ved 23-tiden. Min kone hadde dametjuv. Jeg jaest min dame og satte meg til å vente.

Klokken ti på tolv kom melding om at tyske krigsskip hadde passert Frerder, og jeg ringte opp til justisministeren, men han var ikke hjemme. Så kom nye meldinger om skuddveksling ved Bolærene. Jeg hadde tatt en bil med hjem, og nå kjørte jeg ned til politisjonen igjen. Litt over midnatt kom jeg dit og ga fullmektigen beskjed om å slå alarm, og gikk deretter over til Sentralkommandoen for det civile luftvern, som befant seg i kjelleren i Brannvesenets nybygd hovedstasjon. Jeg ble sittende der utover natta. Ut på morgensiden kom Terje Wolf, som dengang var justisminister. Han fortalte at det var besluttet at Kongen og Regjeringen skulle forlate byen, og ga meg ordre om å bli på min post.

Tidlig på morgenen den 9. ringte jeg til fylkesmann Christensen og spurte om han som øverste sivile myndighet i distriktet ville ta på seg det oppdrag jeg hadde fått, men han avviste det.

Krig eller ikke?

Jeg hadde også en telefonsamtale med general Hvidten-Haug, som sto på farten for å kjøre opp til Romerike. Jeg ville gjerne vite noe nærmere om hvorledes situasjonen var, om vi var i krig eller ikke. Det kunne han ikke si, og det forelå ingen ordrer.

På formiddagen kom som kjent tyskerne til Oslo, og den første av dem som henvendte seg til meg, var oberst Nickelmann, som var blitt vist opp til meg fra Festningen. Han holdt en liten tale om at de var kommet som venner for å hjelpe oss, og sa ellers at Garden skulle beholde sine våpen og ga løfte om at tyskerne ikke skulle brenne slottsparken. Det var tydelig at han fremdeles sto i den formening at Kongen var i byen.

Utover dagen spurte jeg for å mobilisere sivilt forsvaret og hjelpepolitiet.

Jeg fikk de grønne armbåndene. Om kvelden holdt Quisling sin radiotale og fortalte at han hadde overlatt stillingen som statsminister. På politiskemøtet ble det oppfattet nærmest humoristisk.

Gudskjelov ingen forhandlinger

Personlig opptrådte jeg som en slags mellommann mellom Regjeringen og de tyske ministre. Jeg fikk blant annet i oppdrag å spørre for fritt leide for tre stortingene, Møvinkellet, Sundby og Lykke, som skulle forhandle på vegne av Stortinget. Heldigvis ble det ikke noe av denne oppdragelsen, for ingen vet hva det kunne resultere i.

Ut på kvelden fikk jeg innkallelse

om å møte hos Quisling. Det gjorde jeg selvfølgelig ikke. Men neste dag ringte han meg opp og spurte om jeg nektet å lystrø ordre fra landets statsminister.

— Er han i byen da? svarte jeg. — Nei, han er ikke her mer, men Quisling mens jeg var i stillingen som politimester.

Panikkdagen

Imidlertid hadde vi luftalarm i byen. Etter sigende skulle det ha vært fly over Nesodden. Det kunne jeg jo ikke kontrollere. Så kom det en mann og fortalte at det var panikk i byen. Folk dro ut av byen med alt de kom over av biler og trikker. De satt på stier og kjørte, så etter hvert råd å stanse det. Politikonstabler oppfordret til evakueringen, og det kom noen til meg og spurte om vi ikke skulle stille politiske biler til disposisjon. Da sa jeg selvsagt nei: det hele måtte bero på en mistorstelse.

Ved 13-14-tiden ble jeg kalt ned til general Engelbrecht ved Festningen. Han hadde vært med «Blücher» som gikk ned ved Digeruo, men hadde kommet seg i land og hadde fått god behandling der, så han nå var han veldig oppbrakt og ga meg grov kjef. Han mente at det var jeg som hadde ansvar for evakueringen. Men han hadde jo ingen beviser, så etter hvert roet han seg. Han villt at det skulle sendes ut en beroligende meddelelse, og jeg var helt enig i det.

Situasjonen var slik at kommunens velferdsutvalg hadde gått i gang med suppekoking for å få litt mat i de titusenene som holdt til i Bærum, Meridalen og Østerv.

Det ble også sendt ut en erklæring og mitt navn under. Ingen ville ta feil av det, da var forfattet av de tyske myndighetene her. Jeg har sett den og godkjent den, men ikke underskrevet den.

Det andre sirkulæret

Langeland har kritisert, ble sendt ut lørdag 13. april. Da var det krig. Fronten gikk visstnok ved Minnesund. Sirkulæret sier også: Vi har fått ordre til å ... så ingen kan ha vært i tvil om hvor det skrev seg fra. Jeg så ingen grunn til ikke å sende det ut. Publikum burde få kjennskap til tyskeres ordrer, så de visste hvilken fare de utsatte seg for ved å reise ut av byen. Det har neppe hindret mobiliseringen. Jeg tror ikke det var mye ungdom som ville kjepe, som ikke hadde kommet gjennom linjene for denne lørdagen. Et annet moment var at arbeidene ved mange av bedriftene i Oslo bodde ute i Bærum, på Lillestrøm, på Ski og Oppgård. Nå fikk vi en ordning med passersedler, så de kunne reise fram og tilbake til arbeidsstedet.

Dagen før, fredag den 12. april, ble jeg kalt opp til konferanse med general Falkenhøst i generalstaben i KNA-hotellet.

Der fikk jeg anmodning om å fortsette i min stilling, og jeg sa at det ikke var noe problem for jeg hadde fått den samme ordre av min regjering. Men jeg stilte visse betingelser. Jeg ville ikke forstyrres i mitt arbeid av major Quisling, og jeg ville ha fri rett til å trekke meg tilbake hvis jeg fant det nødvendig av samvittighets- eller helbredsgrunner.

Oppsigelse fra Quisling

Den siste betingelsen var ikke så unaturlig, for jeg hadde ikke sovet på fire døgn og følte meg nok så skvis. Betingelsen ble godkjent. I mellomtiden hadde Quisling gitt meg oppsigelse og innsatt politifullmektig Lange i mitt sted. Denne beslutningen ble omgjort av tyskerne. Personlig avviste jeg bare Chr. Lange da han kom. Men jeg fikk en livvakt som jeg ikke hadde bedt om av fire

om å møte hos Quisling. Det gjorde jeg selvfølgelig ikke. Men neste dag ringte han meg opp og spurte om jeg nektet å lystrø ordre fra landets statsminister.

— Er han i byen da? svarte jeg. — Nei, han er ikke her mer, men Quisling mens jeg var i stillingen som politimester.

Panikkdagen

Imidlertid hadde vi luftalarm i byen. Etter sigende skulle det ha vært fly over Nesodden. Det kunne jeg jo ikke kontrollere. Så kom det en mann og fortalte at det var panikk i byen. Folk dro ut av byen med alt de kom over av biler og trikker. De satt på stier og kjørte, så etter hvert råd å stanse det. Politikonstabler oppfordret til evakueringen, og det kom noen til meg og spurte om vi ikke skulle stille politiske biler til disposisjon. Da sa jeg selvsagt nei: det hele måtte bero på en mistorstelse.

Ved 13-14-tiden ble jeg kalt ned til general Engelbrecht ved Festningen. Han hadde vært med «Blücher» som gikk ned ved Digeruo, men hadde kommet seg i land og hadde fått god behandling der, så han nå var han veldig oppbrakt og ga meg grov kjef. Han mente at det var jeg som hadde ansvar for evakueringen. Men han hadde jo ingen beviser, så etter hvert roet han seg. Han villt at det skulle sendes ut en beroligende meddelelse, og jeg var helt enig i det.

Situasjonen var slik at kommunens velferdsutvalg hadde gått i gang med suppekoking for å få litt mat i de titusenene som holdt til i Bærum, Meridalen og Østerv.

Det ble også sendt ut en erklæring og mitt navn under. Ingen ville ta feil av det, da var forfattet av de tyske myndighetene her. Jeg har sett den og godkjent den, men ikke underskrevet den.

Det andre sirkulæret

Langeland har kritisert, ble sendt ut lørdag 13. april. Da var det krig. Fronten gikk visstnok ved Minnesund. Sirkulæret sier også: Vi har fått ordre til å ... så ingen kan ha vært i tvil om hvor det skrev seg fra. Jeg så ingen grunn til ikke å sende det ut. Publikum burde få kjennskap til tyskeres ordrer, så de visste hvilken fare de utsatte seg for ved å reise ut av byen. Det har neppe hindret mobiliseringen. Jeg tror ikke det var mye ungdom som ville kjepe, som ikke hadde kommet gjennom linjene for denne lørdagen. Et annet moment var at arbeidene ved mange av bedriftene i Oslo bodde ute i Bærum, på Lillestrøm, på Ski og Oppgård. Nå fikk vi en ordning med passersedler, så de kunne reise fram og tilbake til arbeidsstedet.

Dagen før, fredag den 12. april, ble jeg kalt opp til konferanse med general Falkenhøst i generalstaben i KNA-hotellet.

Der fikk jeg anmodning om å fortsette i min stilling, og jeg sa at det ikke var noe problem for jeg hadde fått den samme ordre av min regjering. Men jeg stilte visse betingelser. Jeg ville ikke forstyrres i mitt arbeid av major Quisling, og jeg ville ha fri rett til å trekke meg tilbake hvis jeg fant det nødvendig av samvittighets- eller helbredsgrunner.

Oppsigelse fra Quisling

Den siste betingelsen var ikke så unaturlig, for jeg hadde ikke sovet på fire døgn og følte meg nok så skvis. Betingelsen ble godkjent. I mellomtiden hadde Quisling gitt meg oppsigelse og innsatt politifullmektig Lange i mitt sted. Denne beslutningen ble omgjort av tyskerne. Personlig avviste jeg bare Chr. Lange da han kom. Men jeg fikk en livvakt som jeg ikke hadde bedt om av fire

om å møte hos Quisling. Det gjorde jeg selvfølgelig ikke. Men neste dag ringte han meg opp og spurte om jeg nektet å lystrø ordre fra landets statsminister.

— Er han i byen da? svarte jeg. — Nei, han er ikke her mer, men Quisling mens jeg var i stillingen som politimester.

Panikkdagen

Imidlertid hadde vi luftalarm i byen. Etter sigende skulle det ha vært fly over Nesodden. Det kunne jeg jo ikke kontrollere. Så kom det en mann og fortalte at det var panikk i byen. Folk dro ut av byen med alt de kom over av biler og trikker. De satt på stier og kjørte, så etter hvert råd å stanse det. Politikonstabler oppfordret til evakueringen, og det kom noen til meg og spurte om vi ikke skulle stille politiske biler til disposisjon. Da sa jeg selvsagt nei: det hele måtte bero på en mistorstelse.

Ved 13-14-tiden ble jeg kalt ned til general Engelbrecht ved Festningen. Han hadde vært med «Blücher» som gikk ned ved Digeruo, men hadde kommet seg i land og hadde fått god behandling der, så han nå var han veldig oppbrakt og ga meg grov kjef. Han mente at det var jeg som hadde ansvar for evakueringen. Men han hadde jo ingen beviser, så etter hvert roet han seg. Han villt at det skulle sendes ut en beroligende meddelelse, og jeg var helt enig i det.

Situasjonen var slik at kommunens velferdsutvalg hadde gått i gang med suppekoking for å få litt mat i de titusenene som holdt til i Bærum, Meridalen og Østerv.

Det ble også sendt ut en erklæring og mitt navn under. Ingen ville ta feil av det, da var forfattet av de tyske myndighetene her. Jeg har sett den og godkjent den, men ikke underskrevet den.

Det andre sirkulæret

Langeland har kritisert, ble sendt ut lørdag 13. april. Da var det krig. Fronten gikk visstnok ved Minnesund. Sirkulæret sier også: Vi har fått ordre til å ... så ingen kan ha vært i tvil om hvor det skrev seg fra. Jeg så ingen grunn til ikke å sende det ut. Publikum burde få kjennskap til tyskeres ordrer, så de visste hvilken fare de utsatte seg for ved å reise ut av byen. Det har neppe hindret mobiliseringen. Jeg tror ikke det var mye ungdom som ville kjepe, som ikke hadde kommet gjennom linjene for denne lørdagen. Et annet moment var at arbeidene ved mange av bedriftene i Oslo bodde ute i Bærum, på Lillestrøm, på Ski og Oppgård. Nå fikk vi en ordning med passersedler, så de kunne reise fram og tilbake til arbeidsstedet.

Dagen før, fredag den 12. april, ble jeg kalt opp til konferanse med general Falkenhøst i generalstaben i KNA-hotellet.

Der fikk jeg anmodning om å fortsette i min stilling, og jeg sa at det ikke var noe problem for jeg hadde fått den samme ordre av min regjering. Men jeg stilte visse betingelser. Jeg ville ikke forstyrres i mitt arbeid av major Quisling, og jeg ville ha fri rett til å trekke meg tilbake hvis jeg fant det nødvendig av samvittighets- eller helbredsgrunner.

Oppsigelse fra Quisling

Den siste betingelsen var ikke så unaturlig, for jeg hadde ikke sovet på fire døgn og følte meg nok så skvis. Betingelsen ble godkjent. I mellomtiden hadde Quisling gitt meg oppsigelse og innsatt politifullmektig Lange i mitt sted. Denne beslutningen ble omgjort av tyskerne. Personlig avviste jeg bare Chr. Lange da han kom. Men jeg fikk en livvakt som jeg ikke hadde bedt om av fire

Ut på kvelden fikk jeg innkallelse

tyskerer som seinere viste seg nyttige. Vi behandlet dem pent på politisjonen og spanderte bad på dem på Torvgata bad.

Jeg hadde dengang ingen å rådføre meg med, men begynte med en gang å arbeide for å få vekk Quisling, og jeg var med på de konferansene som resulterte i Administrasjonsrådet.

Søndag den 14. ble jeg på ny innkalt til generalstaben.

Det var blitt gjort forsøk på å sprengre Lysakerbrua, og for å gi et bilde av hvorledes tyskerne reagerte, kan jeg nevne at det ble snakket om å sprengre kvartalet mellom Universitetsgata og Grand, og å skylte 300 Oslo-beboere som gister.

Administrasjonsrådet

Imidlertid fikk jeg beskjed om å sette opp en liste over noe i retning av et Administrasjonsråd. Jeg brøt mitt hode for å finne ut om jeg kjente tilstrekkelig mange pålitelige og hederlige nordmenn her i Oslo. Og det gjorde jeg selvsagt. Men heldigvis kom minister Bråten og fikk meg for denne jobben. Han ville at man skulle innkalle høyesteretts-juristarius Paal Berg. Den endelige bestemmelsen om Administrasjonsrådet ble truffet søndag ettermiddag. Da kom en Habicht fra Tyskland med Hitlers fulmakt. En ble enig om å gi Quisling en retrettsstilling som sjef for demobiliseringsen. Det viste seg forresten at han aldri fikk noe å gjøre i denne stillingen.

Tysk livvakt

Men Quisling selv visste ikke noe om dette. Han sammenkalte til et møte mandag den 15. kl. 12 hos seg. Han ringte blant annet til fylkesmann Christensen, som skulle ha det endelige møtet om sammensetningen av Administrasjonsrådet, på samme klokkeslett. «Jeg tror nok møtet hus meg er vel så viktig», sa Christensen, uten å fortelle noe om hva det gikk ut på. Men etterpå fikk han litt betenkeligheter og ringte til meg. Da fikk jeg en god idé. Jeg spurte min tyske livvakt om det ikke var så at de hadde å følge mine pålegg. «Ja da». Så sendte jeg dem til fylkesmann Christensens kontor med ordre om ikke å slippe inn et levende menneske.

Langeland var syk

Welhaven forklarte seg videre om sitt arbeid ved Politikkammeret. Han mente at ingen kan ha latt seg forlede av de to sirkulærer som Langeland har nevnt.

Langeland: Er De ikke oppmerk-

som på at mange tusen vernepliktlige ikke var kommet ut av Oslo.

— Welhaven: Jeg vet at det var mange vernepliktige som ikke måtte til mobiliseringen. Enkelte var syke, som major Langeland. Men jeg tror nok at alle de som ville møte, kom ut av byen.

Aktor, advokat Ryssdal leste til sist opp en erklæring som tidligere kriminalnått ved det tyske sikkerhetspolitiet, Wilhelm Esser, har gitt om tyskerens bedømmelse av Welhaven. Han ble som kjent fjernt fra sin stilling 23. september 1940, dagen for Administrasjonsrådet ble avskjeddiget.

Tyskernes mening

Esser sier at tyskerne tidlig hadde den oppfatning at Welhaven var «usikkerlig», og da den første rapporten kom til Sikkerhetspolitiet, ble det skrevet et kort på ham som kom med i kartofelket over antatte motstandere. Det kom stadig nye innberetninger om ham og det ble opprettet en omfattende «personalkort». Skient tyskerne ikke hadde noe egentlig bevis, ble han derfor tatt med i det såkalle «A-Karte» over personer som skulle arresteres ved invasjonstrusel eller i andre krisesituasjoner. Det ble første gang benyttet under umaktelless-tilstanden i september 1941 og Esser antar at dette er grunnen til at Welhaven da ble arrestert. Han satt først på Grini og så i Tyskland til frigjøringen.